

Ion MELNICIUC

SĂ APELĂM MAI DES LA DICȚIONARUL EXPLICATIV

MEDIU – MEDIOCRU?

Când avem de a face cu două cuvinte ușor confundabile, apelăm la dicționarul explicativ. Le descifrăm semantic și potrivirea lor contextuală nu mai prezintă o problemă. Acest lucru însă nu se întâmplă și în cazul cuvintelor *mediu-mediocru*. Și iată de ce: deși într-un anumit punct sunt sinonime (ambele înseamnă „care se află la mijloc, mijlociu”), ele nu se pot substitui reciproc în orice context. Putem spune, de exemplu, *elev mediu* sau *mediocru* în sens de „care nu iese din comun, ordinar”. Dar substituirea nu-i posibilă în alte sintagme: *învățămînt mediu*, *școală medie*, **nu** *mediocru* (mediocră). Sau: un *poet mediocru* nu înseamnă de mijloc (mediu), ci unul „lipsit de valoare, banal”. Un *om mediocru* nu este unul obișnuit, adică „nici prea-prea, nici foarte, foarte”, ci ne sugerează o apreciere negativă: „persoană lipsită de inteligență, fără spirit, fără cultură”.

Drept dovadă că aceste cuvinte nu se substituie reciproc e și faptul că **Dicționarul de sinonime** nu le atestă ca echivalente semantice. De unde și concluzia: adjectivele *mediu-mediocru* trebuie folosite cu multă prudență, dacă nu dorim să ne pomenim într-o situație ridicolă.

DREPT sau CORECT?

Foarte mulți vorbitori de la noi, chiar și unii intelectuali, obișnuiesc să spună *drept* acolo unde se cuvine să spunem *corect*.

Greșeala, trebuie să recunoaștem, vine din școală. Când elevii răspund bine la o întrebare sau rezolvă o problemă, profesorii, de cele mai multe ori, spun „*drept*”. Termenul adecvat este, de fapt, *corect*, și nu *drept*. Prin urmare, contextul ne obligă să spunem: ai răspuns *corect*, rezolvarea problemei e cea *corectă*.

Am certitudinea că școlii îi revine datoria să dezrădăcineze această greșeală atât de frecventă în limbajul elevilor, studenților și chiar al unor profesori.

La o adică fiecare vorbitor ar putea, la dorință, să-și dea seama că una e să spui „*ceasul nu-i drept*” (și n-ai spus nimic!) și cu totul alta e situația când zici „*ceasul e corect!*” La care eu aș adăuga: „Și exprimarea e corectă!”.

ANIȘORI sau ANI?

Celor maturi le place să se adreseze micuților cu diminutive: Îți plac *bombonelele*? Ce *ghetute* frumoase ai! Da câți *anișori* ai tu? Copilul arată bucuros câteva degețele. Cu scurgerea anilor miracolul copilăriei ne păărăsește și ne pomenim că un copil de 8-10-12 ani nu mai e băiețel, ci *băiat*, nu mai poartă *costumaș*, ci costum, și nu-l cheamă *Dănuț*, ci *Dan*.

E o legitate a vieții și de ea trebuie să ținem cont. În caz contrar, nimerim în situații ridicole.

Eram la o zi de naștere a băiatului prietenilor noștri care împlinise 10 ani și cineva dintre musafiri a avut imprudența să-l întrebe pe cel sărbătorit câți *anișori* are. Reacția a fost neașteptată: în loc de răspuns, băiatul a ieșit din cameră.

Oaspetele s-a simțit vinovat: Nu cumva l-am supărat cu ceva?

Tăcerea celor prezenți i-a dat de înțeles că la mijloc, într-adevăr, e ceva.

Ca să învierez atmosfera, am intervenit cu o precizare: Băiatul e mare de acum, iar noi îl întrebăm câți *anișori* are, în loc să-i zicem *haiduc*.

Toți au zâmbit.

SALUTAR – SALUTABIL

Avem de-a face cu două cuvinte-paronime pe care unii vorbitori le cred sinonime și le folosesc în mod arbitrar, substituindu-le reciproc. E o eroare. Haideti să vedem ce semnifică fiecare cuvânt în parte. Cităm după **DEX**: *salutar* – „folositor sănătății, vieții; salvator; care este potrivit, adecvat într-o anumită situație; binevenit”. Am putea spune, de exemplu, că plantele medicinale sunt *salutare*; *ploaie salutară* (= binevenită); *salutabil* nu este atestat în dicționarele noastre. Nici chiar în cel de neologisme. Asta nu înseamnă că nu există acest cuvânt. Ba din contra, e foarte frecvent în limbajul livresc. Dar e un cuvânt potențial, adică e un neologism la nivel de vorbire, pe care limba încă nu l-a „încetățenit”. Cuvinte de acest fel avem multe. Prin *salutabil* trebuie să înțelegem „ceea ce poate fi salutat; acceptat cu entuziasm”. De exemplu, o *inițiativă salutabilă* = acceptată.

Concluzia e cea pe care v-ați și făcut-o: una e *salutar*, și alta – *salutabil*, ambele cu drept deplin de existență și utilizare adecvată.

CĂRTICICA NU-I FIȘĂ MEDICALĂ!

Oricine se adresează medicului de la policlinică e trimis la registratură să-și ia *cărticica medicală*.

Am întrebat medicul dacă e vorba de *fișa medicală* și mi-a răspuns oarecum jenat: Desigur. Toată lumea zice așa și ne-am obișnuit și noi cu

termenul acesta. Ca să nu-i mai produc disconfort medicului, m-am întreat în sinea mea: Care *toată lumea*, vorbitorii de rând, cei cărora le e totuna cum se exprimă sau și lumea cultă, instruită? Firește, tocmai pe aceștia i-a avut în vedere medicul – pacienții puțin instruiți.

Pe ei, cred, nu face să ne supărăm. Ei nu poartă vina că școala nu i-a învățat să vorbească corect.

Dar mai e o întrebare: de ce specialiștii în materie, adică medicii, nu posedă terminologia adecvată?

Sunt sigur că medicii care au grijă de exprimare utilizează termenul adecvat: *fișă medicală*, și nu *cărticică medicală*. *Cărticica* e o carte minusculă, cărțuție. Doar atât!

Fișă vom spune în mai multe situații: *Fișă de sănătate*, *fișă de evidență*, *fișă personală*, *fișă tehnologică*.

DE CE PĂRERE SUNTEȚI?

De foarte multe ori suntem puși la grea încercare când trebuie să alegem corect prepoziția cerută de context. Aceasta pentru că și prepozițiile pot fi uneori în relație de sinonimie. Spunem, de exemplu, *la 20 februarie*, dar și *pe 20 februarie*; brigadierul e *în câmp*, dar și *la câmp*; vin *spre tine*, dar și *către tine*; am fost *la (pe la) ai mei*. Dar substituirea nu e general-valabilă. Cine spune *la părerea mea* (dar spun unii), în loc de *după părerea mea*, greșește. Când este vorba de o expresie consacrată cum e cea în discuție (*după părerea mea*), substituirea prin alte expresii nu este admisibilă. În atare situații conlocutorii sunt, pur și simplu, derutați. Ei reacționează negativ la noutatea expresiei. Cu atât mai mult cu cât cea din urmă nu se potrivește pentru situația dată. În general, putem folosi expresia *la părerea mea*, dar în alt context: *la părerea mea* au aderat mai mulți colegi.

În concluzie vă atenționăm: sintagma *după părerea mea* poate fi înlocuită cu expresia sinonimică *după mine*.

ADĂUGĂTOR sau SUPLEMENTAR?

Eram la o oră de limba română la o școală dintr-un sat de la noi și mi-a fost dat să aud o frază care m-a șocat: „Lenuța, trebuie să lucrezi *adăugător* la limbă, căci ai fost bolnavă și-ai rămas în urmă cu materialul”.

La pauză am întreat-o pe dna profesoară ce înseamnă *adăugător*? Cum adică „să lucreze *adăugător*”?

- *Suplimentar*, în plus, s-a dezvinovățit, parcă, conlocutoarea mea.
- Bine, dar limba literară nu atestă acest cuvânt. N-o să-l găsiți în dicționarele noastre.
- Dar toți zic așa. La noi e folosit.

Am consultat mai multe dicționare de ultimă oră și nu l-am găsit. E o dovadă că termenul nu e acceptat de normele literare. E un regionalism.

Iar aceasta înseamnă că nu trebuie să-și facă apariția în vorbirea literară.

Faptul că e atestat în **Dicționarul ortografic** din 1978 și în cel **explicativ** din 1977 nu legitimează utilizarea lui **DEU**, care, de fapt, e o reeditare a **DELM** în 2 volume, nu-l mai înregistrează. Pentru noțiunea dată vom folosi termenii adecvați: *suplimentar*, *în plus*.

Prin urmare, elevii care nu însușesc materialul în timpul prevăzut de programă, trebuie să lucreze *suplimentar*.

TERMENI DE ADRESARE

Am certitudinea că oricine dintre noi cunoaște cu precizie semnificația termenilor de politețe *doamnă*, *domnișoară*, *domn* și le utilizează adecvat. Dar mai avem doi termeni de adresare, pe care, haideți să recunoaștem, nu-i prea punem în circulație. E vorba de *domniță* și *domnișor*.

Ca să mă conving de faptul că puțini cunosc semnificația acestui termen, i-am întrebat pe mai mulți studenți în ce situație folosim termenul în cauză. Majoritatea au strâns din umeri. Și doar foarte puțini au răspuns, nu prea încrezători: când ne adresăm unei *fetițe*. Firește, nu este adevărat. *Domniță*, ca termen de adresare, e potrivit pentru o femeie tânără, dar în special pentru una de curând căsătorită, căreia i se adresează un bărbat. Să nu uităm însă că dicționarele ne atenționează prin două remarce: *poetic* și *familiar*.

Al doilea termen de adresare, aproape neglijat, este *domnișor*. Acesta se referă la un bărbat tânăr (necăsătorit) și e preferabil în stilul popular. În mod curent unui bărbat tânăr, necăsătorit îi spunem *tinere*.

PROFÉSOR – PROFESÓR

În ultimul timp substantivul *profesor* cunoaște o frecvență sporită. Aceasta pentru că am renunțat, în fond, la termenul preferat până mai odinioară – *lector* și l-am substituit cu *profesor universitar*. Același lucru s-a întâmplat și în școală: *învățător* spunem doar cadrelor didactice de la clasele primare, iar din clasa a V-a – *profesor*.

Lumea, se pare, s-a obișnuit cu aceste schimbări de vocabular și nu avem probleme. Dar una, totuși, există: cum e corect să pronunțăm acest cuvânt – *profésor* sau *profesór*? Pentru a verifica, am consultat trei dicționare: explicativ, ortografic și de neologisme. Toate trei admit două variante de pronunțare: *profésor* și *profesór*, indiferent în ce școală activează persoana dată (medie, liceu sau universitate). În prim-plan e dată varianta *profésor*, adică e cea mai recomandabilă.

Uzul însă își are legile sale și ne orientează spre o specificare a lor: *profésor* e utilizat preponderent pentru persoanele cu grad didactic din învă-

țământul superior, iar *profesor* e numit orice cadru didactic de la universitate sau din școală (liceu). Uzul, de regulă, dictează norma.

„DECI”

În ultimul timp s-a legat de noi un cuvânt de care nu mai putem scăpa: *deci*. Pentru mulți vorbitori, chiar bine instruiți, el a devenit un *tic* – e folosit la orice pas, fiind utilizat incorect și inutil. Unele persoane încep orice frază cu *deci*. *Deci*, la radio s-a anunțat că timpul se răcește; Eu *deci* nu știu când pleacă trenul; *Deci* ai fost la ședință? ș.a.m.d.

Bănuim că vorbitorii în cauză nu cunosc semnificația cuvântului și-l folosesc anapoda. Alții, deși îl folosesc corect, abuzează de frecvența lui. Și într-un caz, și în altul supărăm urechea conlocutorului. De aceea ar trebui să știm că *deci* are sensul de „prin urmare, așadar, cu alte cuvinte” și e binevenit în contexte de tipul: Spui că ți-ai procurat *manuale, caiete, pixuri, dicționare, creioane, penar, geantă, deci* ai tot ce-ți trebuie pentru școală. De ce nu înveți bine? Eu, la rândul meu, vă zic: v-am explicat ce înseamnă *deci*, v-am adus exemple pozitive și negative. **Deci** folosiți-le la locul potrivit!

Muzeul Național de Istorie a Moldovei